

Tények, teóriák, tudomány

Fogat, kisebb fogért

Az emberré válás több millió éves folyamatának legjelentősebb eleme agyunk fejlődése volt. Más testi változások is történtek persze, hogy csak egyet említsünk, a két lábra állás. A fogak viszont sokáig nem változtak, szép tempósan örökltek, ami közéjük került. A vasszőget is elrágták volna, de hát hol volt még a vaskorszak! Úgy százezer éve azonban elkezdődött valami, ami azóta sem ért véget, sőt. A fogak elkezdtek kisebbedni. Amerikai antropológusok több millió foglelet elemzésével kiderítették, hogy korai neandervölgyi őseink fogai kétszer akkorák voltak, mint a miéink. A neandervölgyi korszak vége felé azonban beköszöntött a satnyulás, bár eleinte nem túl vészes mértékben. Kétezer évenként egy százalékkal lettek kisebbek rágóeszközeink. Tíz-ezer évvel ezelőtt beköszöntött a gyorsítás: immár ezerévenként ér el egy százalékokat a zsugorodás. Honfoglaló atyáink tehát épp egy százalékkal szélesebb mosolyra voltak képesek, mint mi. Mostanában persze nem annyira a mosolyhoz, hanem inkább a fogcsikorgatáshoz kívánhatunk szép nagy fogakat. Az ősi recept megmaradt: nyers mamuthúst kell marcangolni, hogy többet mutathassunk ki fogunk fehéréből. (International Herald Tribune.)

Baktérium a köolajvezetékben

Sok nyersolaj túlságosan sűrű vagy túlságosan viszkózus ahhoz, hogy csővezetékben messzire továbbíthassák. Az egyik megoldás az, hogy az olajat valamilyen folyadékkal, például vízzel összekeverik, de akkor bizonyos segédanyagra, úgynevezett emulgeátorra is szükség van, nehogy szállítás közben a víz az olajtól különváljon.

Nemrég az USA-ban olyan baktériumot találtak, amely e célra nagyon alkalmas emulgeátortermel. Ennek a baktériumnak a terméke — biológiai eredetű emulgeátora — akár több napon át is együtt tartja az olajat és a vizet akkor is, ha például a csővezeték szivattyúi egy időre felmondják a szolgálatot. A köolaj folyóssá tételéhez tehát nem kell egyebet tenni, mint „csöbe kell húzni” ezt a baktériumot.

Egy újkori gonosz mostoha

Amikor két évvel ezelőtt K.-né megövezgyült, egyúttal támasz nélkül is maradt. Ha fát kellett vágni, vagy nehezebb munka elvégzésére volt szükség a ház körül, csak férje barátját tudta segítségül hívni. Az asszony és akkor négyéves kislánya lassan összebarátkozott a férfival, aki egy évvel ezelőtt hozzájuk költözött. Állandó munkahelye nem volt, hol építkezésen, hol favágásnál segédkezett, ebből tartotta fön magát, majd járult hozzá új családjá megéléséhez. Sokáig nem is volt közöttük semmi gond. Problémát az jelentett, ha berúgott az új családfő, s olyankor keményen bánt K.-néval és a kislánnyal, Icuval. Időközben terhes lett az asszony, ezzel párhuzamosan az italozások és gyerekverések is szaporodtak, sőt, súlyosbodtak. Volt, hogy hetekig nem ment óvodába a kislány, sőt a lakásból sem engedték ki, nehogy észrevegye valaki rajta a sérüléseket, a kéközöld foltokat. Egyszer-egyszer azért mégis észrevették az óvodában, hogy nagyon elverték a gyereket és Icu azt is elmesélte, nagyon fél otthon, mert sötét kamrába zárják. A jelzésre a védőnő többször is meglátogatta a családot. Bármely időpontban ment azonban, a családfőt mindig otthon találta. Mellette pedig máskor nem volt szava. Olyankor mindent rendben lévőnek tüntetett fel, becézgette élettársát és a kislányt. A védőnő csupán egyszer tudott négyezemközti beszélni K.-néval, aki akkor elpanaszolta: rettenetesen meg vannak félemlítve, élettársa éjszakákon át hurcolja őket kocsmáról kocsma, s többször kijelentette: ha bármit mernek tenni ellene, elvágja a torkukat. A gyerek a védőnő látogatásakor oda-bújt a férfihoz, látszólag minden rendben volt. A védőnő azonban úgy magyarázta a kislány viselkedését: inkább szót fogad, megjeltsza, hogy szereti mostohaapját, csak ne bántsa...

Mindez azonban csak a látszat. Az asszony szerint, ha valami nem úgy történt, ahogy élettársa akarta, remegni kezdett a férfi gyomra, nem tudott uralkodni magán és üttört-vágott, azt sem tudva, hogy mit csinál. A szomszédok nemrég bedagadt arccal látták Icut, de amikor megkérdezték tőle, mi történt, lehajtott fejjel beszaladt a lakásba... Volt olyan eset is, hogy a férfi villanyfűrésszel akarta elvágni élettársa torkát, tán még most is látszanak a nyomok. Egy sámlit ketté is vágott a fűrésszel, hogy megmutassa a nőnek: így jár, ha szólni mer ellene.

Egy augusztus végi napon jött el a szülés ideje K.-né számára. Előzőleg megbeszélték a védőnővel, Icu a nagymamánál lesz az asszony távollétének idején. Mi-

után azokban K.-né bekerült a kórházba, a férfi nem engedte el magától a kislányt. K.-né egészséges gyereket szült. Aznap délután a férfi dülöngélve állított be a házmesteréhez két üveg sörrel, hogy igyák meg az újszülött egészségére. A házmezták tudták, ilyenkor nem szabad vele vitatkozni, megitták hát együtt a sört. Később a házmesterék is elmentek otthonról, csak 17 éves fiuk maradt otthon. Nemsokára ismét csegették. Icu volt, remegett a félelemtől: apu le akar önteni forró zsírral — mondta sirva. A fiú megvigasztalta a gyereket, majd visszakísérte a lakásukba, ahol a férfi azt mondta: félrebeszél a gyerek, menjen inkább lefeküdni. Így váltak el.

Másnap a férfi meglátogatta élettársát a kórházban. Hol a kislány? — volt az első kérdés. A férfi azt válaszolta: a szomszéd vigyáz rá. Egy nappal később is ez volt a válasz, s ekkor K.-né nyugtalan lett, anyját küldte el, nézze meg, mi van a kislánnyal. Háromszor is járt a Tolbuhin sugáru ti lakásnál a nagymama, zörgetett, de nem kapott választ. A hírről lányához ment, aki végképp nyugtalan lett, és saját felelősségére rövid időre kiengedték. Taxival rohant haza. Kislányát borzalmas állapotban találta. Tetőtől talpig összeverve, véresen, arca szinte a felismerhetetlenségig eltorzulva, szemét ki sem tudta nyitni. K.-né még ekkor sem mert a rendőrséghez fordulni, a házmesterekre bízta gyereket, és ment vissza a kórházba. A házmester intézkedése nyomán az ötéves kislány hamarosan a gyermekklinika, mostohaapja pedig a rendőrségen volt.

Kocsmáról kocsma rá jártak aznap délután — mesélte a gyerek. Mostohaapja sok sört ivott, dülöngélt, mikor hazaértek. Vacsorát kezdett csinálni, de közben megfenyegette a gyereket, hogy fejére önti a forró zsírt. Ekkor rohant Icu a szomszédba. Amikor visszakísérte a szomszéd Laci, majd elment, az apa megkérdezte a kislánytól, mit mondott Lacinak. A válasz után ököllal rontott a gyereknek, ütötte, ahol érte, *több mint negyedórán* keresztül. A gyerek orrából, szájából ömlött a vér, kulcsontja is eltört, félelmében bepisilt, ekkor mostohája az ágyba parancsolta, s aznap nem engedte fölkelni. Két napig, amíg a mentők el nem vitték a gyereket, enni sem kapott. Nagymamája látogatásakor természetesen otthon voltak, de a férfi azt mondta a kislánynak: ha meg mer szólni, miután zörgetett a nagymama, elvágja a torkát a nagykéssel.

Az immár négy főre gyarapodott „család” most négyfelé van. A férfi, a 37 éves Berecz

Sándor (Tolbuhin sugárút 28.) a rendőrségi fogda lakója. Kiskorú veszélyeztetése és súlyos testi sértés büntetének alapos gyanúja miatt folyik ellene az eljárás. Az asszony, K.-né már ott-hon rendezgeti, szépítgeti a lakását. Hogy alkalmas legyen egy csecsemő fogadására. Az újszülött ugyanis egyelőre az állam gondoskodását élvezi. A gyámhatóság mostani körülmények között nem ítélte alkalmasnak az anyát és környezetét a gyermeknevelésre. Két hónap haladékokat kapott. Az ötéves Icu pedig még kórházlakó. Nem biztos, hogy teljesen kiheveri a borzasztó verés következményeit.

Berecz Sándor ül velem szemben. Nagyszakállú, kemény ember. 37 éves, de tízfel többnek is kinéz. Évek óta körözték Szolnok megyei lakhelyén, tartás elmulasztása miatt. Törvényesen 1983-ban vált el, de soha egy fillért nem fizetett immár 12 éves lánya után. Nem akar kötélnék állni, amikor beszélgetésre kérem. Sokáig sorolja az okokat.

— Legalább azt mondja meg, megbánta-e amit tett. — kérem végül. Az első kijelentésem, amire nem ömlik belőle a szó, a panaszáradat. Félrefordítja a fejét, ne lássam, hogy sír.

— *Ideges voltam, rossz volt a gyerek* — mondja nagysókára. — *Megtörtént ami történt, most már jöjjen, aminek kell. Pedig szeretem a gyerekeket.*

— A sajátját is? — kérdem. Fölkapja a fejét. Még nem tudja pontosan, melyiket kérdem.

— *Még nem is láttam* — mondja, szándékosan az újszülöttre gondolva, mintha csak ő létezne.

— A 12 éves gyereket? — nyomatékositom benne, hogy tudok a másik gyerekeről. Újabb, hosszú hallgatás.

— *Őt se nagyon. Messze laknak.* — mondja összes indokát. Majd, szinte védekezésésképp, folytatja. — *Higye el, szeretem őket. Az élettársamat is. Sose bántottam, jó voltam hozzá.*

— Akkor miért tette a villanyfűrészt a nyakához? — kérdem. Újabb szemvillanás a válasza. Mintha azt mondaná: ezt meg honnan tudja?

— *Milyen fűrészt?* — szólal meg aztán, mint aki időt akar nyerni a válaszhhoz.

— Amivel a sámlit kettévágta.

— *Csak kipróbáltam, mert rossz volt.*

— Az asszony nyakán is? Nem válaszol. Néz maga elé. Aztán int, hogy hagyjuk.

Balogh Tamás

Hagyományok Tápén: kalács

mellett a legkedveltebbek a mákos-, a diós-, a címőtös-, a káposztás *hajtogatott* kalács. Ritkábban fordul elő, hogy asztalra teszik a hajdani nagy dísznőbálokkor szokásos *lékvároskiflit*, a túrós buktát, vagy a krumplis pogácsát, amelyeknek szintén *köttesítészt* az alapanyaga.

Lakodalmak idején több fetechnőben is dagasztottak *kalácskésztszát*, s a belőlük font *lagziskalácsokat* „kemence-számra sütöttük”. A friss kalácsot nem vágják, hanem mindenki akkorát tört belőle, amekkorát megevett. A *vőfőny* részére lyukas közepű, üvegre húzható kerekkalácsot *vőfőnykalácsot* sütöttek, gyerekek számára pedig kis *perekalkácsokat*. Az első sütetből az örömszülők küldtek azon meghívottak számára, akik csak az esküvőre voltak hivatalosak, illetve azoknak a rokonoknak, jó barátoknak, akik a kalácssütés napján nem tudtak elmenni a lagzis házhoz. Aki gyerek nem szerette a kalácsot, azt ekképpen biztatták az evésére: „Ögyed Pali, mert ez olyan tejfel-vajjal

dagasztott, hogy még kakastéj is van benne!” Tápén minden nagy családban volt olyan asszony, aki nagyon finomra tudta sütni nagy tételben a kalácsot, főként akkor, ha minden ami hozzá kellett, megvolt. Lagzikban fateknőket, kisebb ünnepeken cserép-(később zománczott bádog) vajlingot használtak a dagasztáshoz. Dagasztás után meleg helyen kelesztették. Ebből sült a finom, szálában hasadó üreskalács, a kiflik, a bukták, a perecek, és a gyerekek kedvenc kötteskalácsa a *pacsirta*.

Kalácsként tisztelték és ettek a különböző anyagokkal terített, vagy töltött lepényeket is, mivel annak tésztaja is köttesből volt. Tápén a túrós lepény mellett igen kedvelt volt — sok helyen maig az — a *krumplis lepény*, ugyanakkor a cukrozott, vagy a *káposzalepényt* szinte nem ismerik. Hajdan, aratás befejezésekor sült a túrós-vajas *végzési lepény*, de ott, ahol tehát is volt a házban, főként szombat délre asztalra került a lepény, amit melegen, leves előtt fogyasztottak.

A tészta kelesztéséhez

morzsolitkát, komlót, később *bóti élesztőt* használtak. Kedvelt kötteskalácsnak számított még a *puffancs*, a *kelesztőttrétes*, a *kuglóf*, valamint a már emlékezetben is alig található *vízbeöntött csirke*, ami különös módon elkészített kalácsféle volt. A szalagárás, a sütőporos sültészták élvezete főként a második világháború után kezd kiiszorítani a kötteskalács-féléket. Talán a lakodalmak ideje mellett néhol még a dísznővágás ideje, illetve a búcsú az a jeles időszak, amikor asztalra kerül — a torták és egyéb süteményekkel együtt — az üreskalács éppúgy, mint a karácsony idején a rétesek és a *bélesek*. Ezen alkalmakkor még jól megfigyelhető, hogy a gyerek, ha kalácsot kér édesanyjától: „Anyá, kérek egy szelet kalácsot”, azt kérdi vissza az édesanyja: „Melyikből?” Mire a gyermek a legtermészetesebben mondja: „A tortából.” Vagyis, Tápén sok helyen még ma is *kalács sül* ünnepeken, lett legyen az akármilyen, a cukrászokéval azonos formájú, ízű és nevű sütemény.

Ifj. Lele József

Mi? Hol? Mikor?

1988. Szeptember 29., csütörtök — NÉVNAP: MIHÁLY

A Nap kel 5 óra 40 perckor, és nyugszik 17 óra 29 perckor.
A Hold kel 19 óra 55 perckor, és nyugszik 11 óra 35 perckor.

VIZÁLLÁS
A Tisza vizállása Szegednél szerdán plusz 137 cm (apadó)

SZÁZ ÉVE	17.40: Hármastorna. 6.
született Iorgu Iordan (1888—1986) román nyelvész, bukaresti egyetemi tanár, a Román Tudományos Akadémia Nyelvészeti Intézetének 1970-ig igazgatója. Az újlatin nyelvek specialistája volt.	18.25: Ne! — A dohányzás elleni küzdelem Magyarországon
HETVENÖT ÉVE	18.55: Tévétorna
halt meg Rudolf Diesel (1858—1913) német gépészmérnök, a róla elnevezett belsőégésű motor feltalálója.	19.00: Esti mese
	19.15: Lottósorsolás
	19.30: Híradó
	20.05: Méhes György: Volt egyszer egy úriovás — tévéfilm
	21.20: Vízválasztó — Ríportfilm
	21.45: A hét műtárgya
	21.50: Fejezetek az első világháborúból 6. Amerikai dokumentumfilm-sorozat
	22.35: Híradó 3.

HETVENÖT ÉVES	BUDAPEST 2.
Stanley Kramer (sz. 1913), amerikai filmrendező és producer. Híres filmjei: A megbilincseltek (1958), Aki szeletet vet (1960), Ítélet Nürnbergben (1961), Bolondok hajója (1965).	17.05: Képijság
	17.10: Magyar évszázadok (ism.)
	17.25: Ábrahám gyermekei 13. Balga filmsorozat

HATVANÉVES	17.55: Képes nóták
Lantos Mihály (sz. 1928.) labdarúgó, 52-szeres válogatott, az 1952-es olimpiai bajnokcsapat tagja. 1963 óta edző.	18.30: Ecranul nostru — A szegedi Körzeti Stúdió román nyelvű nemzetiségi műsora
	19.00: Képijság
	19.05: Szól '88 — Összefoglalók
	Közben: Híradó 2.

KISSZÍNHÁZ	
Este 7 órakor: Huzavona (Egressy 1. bérlet)	

MOZIK	BELGRÁD 1.
Vörös Csillag: délieltől 10, délután fél 4, háromnegyed 6 és 8 órakor: Camorra (színes, m. b. olasz krimi, III. helyiár)	17.10: Híradó
Fáklya: fél 3 órakor: A prágai vendég (színes, m. b. szovjet film) háromnegyed 5 és 7 órakor: Légy bátor és erős (színes, m. b. kanadai filmvígjáték. II. helyiár) Csak 16 éven felülieknek!)	18.00: Belgrádi műsora
Szabadság: 3 órakor: Híd a Kwai folyón I—II. rész. Fél 8 órakor: Pasolini: Szerelmi cselekedések.	19.00: Idegenforgalmi műsor
Filmteka: fél 6 órakor: A misszió. Fél 8 órakor: Zártkörű rendezvény.	19.15: Rajzfilm
Klakórossy halázcscsárdá, (videómozsi): délután 4 és este 8 órakor: Gyulladáspont (színes, amerikai akciófilm).	19.30: Híradó
Éva presszó: este fél 9 órakor: Szemet szemért (amerikai bűnügyi film).	20.00: Politikai magazin
Kék Csillag étterem: este 11 órakor: Shantungi bokszoló (honkongi karatefilm).	20.55: Komoly zene
	21.05: Szórakoztató, zenés műsor
	21.50: Híradó
	22.10: Éjszakai műsor

ÚJVIDÉK	BELGRÁD 2.
10.25: Szól '88	18.20: Szól '88
19.30: Híradó magyarul	21.30: Hírek
20.00: Szól '88	22.35: Szól '88
21.30: Hírek	
21.40: Szól '88	

BALESETI, SEBÉSZETI ÉS UROLÓGIAI FELVÉTELI ÜGYELET	
A balesetet szenvedett személyeket a II. kórház (Tolbuhin sgt. 57.) veszi fel, sebészeti felvételi ügyeletet az I. sz. Sebészeti Klinika (Pécsi u. 4.), urológiai felvételi ügyeletet a II. kórház tart.	
A balesetet szenvedett gyermekeket a kórház baleseti sebészeti osztályán, az egyéb sebészeti gyermekbetegeket a sebészeti klinikán látják el.	

ÉJSZAKAI ORVOSI ÜGYELET	
Este 7 órától reggel 7 óráig a felnőttlakosság részére: Szeged, Hunyadi János sgt. 1. sz. alatt. Telefon: 10-100.	

GYERMEKORVOSI ÜGYELET	
Munkanapokon 13 órától másnap reggel fél 8 óráig, szombaton, vasárnap és munkaszüneti napokon reggel fél 8 órától másnap reggel fél 8 óráig a Lenin krt. 20. sz. alatti körzeti gyermekorvosi rendelőben történik a sürgős esetek orvosi ellátása.	

GYERMEK FÜL-ORR-GÉGÉSZETI ÜGYELET	
Ma este 19 órától holnap reggel 7 óráig az Újszegedi Gyermekkórház Szeged, Odesszai Gyermekkórház Szeged, Odesszai krt. 37. Telefon: 22-655.	

FOGORVOSI ÜGYELET	
Hétfőtől péntekig 22 órától reggel 6 óráig, szombaton reggel 7 órától hétfő reggel 7 óráig: Szeged, Zöld S. u. 1—3. Telefon: 14-642.	

SOS LELKISÉGÉLY-SZOLGÁLAT	
Minden nap este 7 órától reggel 7 óráig. Telefon: 11-000.	

IFJÚSÁGI DROGTÉLEFON: 54-773.	
Hétfőn és csütörtökön délután 3 órától 6 óráig hívható.	

PETŐFI	
8.05: Napközben — Budapestről és Szőlőből közben:	
8.20: A Szabó család...	
12.10—14.30: Halló, itt Szőlő!	
15.10: Operasílgerek	
15.45: Törvénykönyv	
16.00: Önnék milyen a karrierje?	
17.05: Újdonságainkból	
17.30: Környezet- és természetvédelmi műsor	
18.30: Sálgerista	
19.20: Operettkedvelőknek	
20.15: A Poplarsznya dalaiból	
21.05: A Magyar Rádió Karinthy Szinpada	
22.16: Archivumunkból	
22.38: Barangolás régi hanglemek között	
23.10: Az U2 együttes összes nagylemeze 5.	
23.51: Halló, itt Szőlő!	

BARTÓK	
9.08: Zenekari muzsika	
10.24: Richard Strauss: Ariadne Naxos szigeten — Egyfelvonásos opera előjátékkal	
13.03: Színészvizsga — 1988	
14.00: Grieg: Zongoraverseny	
14.30: Operába hívogató	
15.00: Populálám	
16.04: A kamarazene kedvelőinek	
17.00: Nyitnikák	
17.30: Rossini-nyitányok	
17.50: XIII. debreceni Nemzetközi Bartók Béla Kórusverseny 3.	
18.30: In limba materna — A Magyar Rádió román nyelvű nemzetiségi műsora	
19.05: Schubert: Esz-dúr vonósnégyes	
19.35: A Liszt Ferenc Kamarazenekar Beethoven-hangversenye	
kb. 21.20: Gitármuzsika	
21.40: A pécsi stúdió hangarchivumból	
22.00: Magyar művészek operafelvételei	
22.28: Napjaink zenéje	

Tévé

BUDAPEST 1.	
10.00: Tv-torna nyugdíjasoknak	
10.05: Képijság	
10.10: Teledoktor	
10.20: Fejezetek a magyar képiás történetéből. 4. (ism.)	
11.00: Szól '88 — Atlétika, kajak-kenu, súlyemelés, női kosárlabda döntő, tenisz, ökölvívás, cselgáncs, ritmikus sportgimnasztika, birkózás, női kézilabda döntő, női röplabda döntő	
kb. 14.35: Képijság	
16.35: Hírek	
16.40: Az utca táncosai	
17.00: Ének a katonáról	